

Prawa człowieka w pigułce.

15-minutowe ćwiczenia na lekcje

STEREOTYPY, UPRZEDZENIA

I DYSKRYMINACJA

edukacja obywatelska

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

BRONIMY PRAW CZŁOWIEKA

Niniejsza publikacja stanowi część serii wydanej w ramach projektu **Szkoła moich praw**, obejmującej 10 materiałów edukacyjnych przeznaczonych dla szkół ponadpodstawowych.

Wszystkie materiały można pobrać ze strony: www.amnesty.org.pl/szkolamoichpraw.

AUTORKI I AUTORZY MATERIAŁÓW EDUKACYJNYCH

1. *Giganci cyfrowi i nowe technologie a prawa człowieka* (edukacja obywatelska), Dominika Sokołowska
2. *Kiedy władza przekracza granice – prawa człowieka w praktyce* (edukacja obywatelska), Justyna Kuzar-Dembele
3. *Kobiety, mężczyźni, ludzie – o wolności od stereotypów* (edukacja zdrowotna), Monika Darmofał-Karanowska
4. *Odkrycia geograficzne – z czyjej perspektywy* (historia), Alicja Kosińska
5. *Prawa seksualne i reprodukcyjne* (edukacja obywatelska), Katarzyna Salejko
6. *Wykluczenie społeczne na przykładzie osób LGBTI* (edukacja obywatelska), Dariusz Grzemny
7. *Stereotypy, uprzedzenia i dyskryminacja* (edukacja obywatelska), Elżbieta Olczak
8. *Ludzie, miejsca, wybory – migracje międzynarodowe* (geografia), Elżbieta Olczak
9. *Zmiany klimatu a prawa człowieka* (geografia), Kalina Kabat
10. *Komunikacja niewykluczająca* (język polski), Mateusz Adamczyk

REDAKCJA MERYTORYCZNA: Katarzyna Salejko

REDAKCJA JĘZYKOWA I KOREKTA: Zuzanna Żółtowska

GRAFIKA: Joanna Luśnia

SKŁAD: Marzena Piłko

Copyright by Stowarzyszenie Amnesty International, Warszawa 2025

Materiał udostępniony na warunkach licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0 –
Na tych samych warunkach: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.pl>

Materiał powstał w ramach projektu *Szkoła moich praw* finansowanego ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Publikacja prezentuje wyłącznie poglądy autorek i autorów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem
Ministerstwa Edukacji Narodowej.

W całym tekście zastosowano język równościowy, nazywany też inkluzywnym. Jego celem jest podkreślenie obecności i włączenie perspektyw osób z grup marginalizowanych, a także tworzenie bardziej sprawiedliwych i włączających norm językowych, które odzwierciedlają różnorodność świata.

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

STEREOTYPY, UPRZEDZENIA I DYSKRYMINACJA

Ćwiczenia realizują element podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia przedmiotu:

EDUKACJA OBYWATELSKA

Dział I. Ja i społeczeństwo

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:

3) opisuje dynamikę relacji grupowych i międzygrupowych, w tym zjawiska konformizmu i nonkonformizmu, oraz powstawanie podziałów my–oni; rozpoznaje przykłady ksenofobii, stereotypów i uprzedzeń oraz dyskryminacji, w tym mowy nienawiści, a także reaguje na ich przejawy w swoim otoczeniu.

Cele:

Dzięki udziałowi w ćwiczeniach osoby uczestniczące:

- rozpoznają i wyjaśniają mechanizmy stereotypizacji oraz podziałów grupowych, dostrzegając ich źródła i konsekwencje społeczne;
- analizują różnicę między obserwacją a interpretacją oraz konfrontują własne wyobrażenia i stereotypy z rzeczywistością;
- wyrażają i uzasadniają własne opinie, jednocześnie ucząc się słuchać i rozumieć perspektywy innych osób;
- rozpoznają i analizują własne emocje, przekonania i nawyki myślowe w sytuacjach akceptacji, odrzucenia czy presji ze strony grupy;
- rozwijają postawy empatii, solidarności i otwartości, dostrzegając wartość różnorodności i współpracy;
- uczą się krytycznie myśleć i budują wrażliwość w stosunku do różnych kultur, odnosząc doświadczenia z ćwiczeń do realnych zjawisk społecznych i globalnych.

ĆWICZENIE 1. KROPKI

15 MINUT

Materiały:

- samoprzylepne etykiety w kształcie kropek dla każdej osoby uczestniczącej: większość – pojedyncze kropki w jednym kolorze (czerwone, zielone, niebieskie, czarne), dwie osoby – dwukolorowe kropki (np. czerwono-zielona i niebiesko-czarna), jedna osoba – pusta naklejka.

Instrukcja:

1. Wyjaśnij młodzieży, że będzie uczestniczyć w krótkim ćwiczeniu dotyczącym tematyki przynależności i wykluczenia. Nie zdradzaj na początku dokładnych celów – ważne, żeby reakcje były naturalne.
2. Zaproś wszystkie osoby do stanięcia w kręgu, twarzami do siebie. Poproś o zamknięcie oczu – zapewnij, że nic złego nie będzie się działo, będziesz tylko przyklejać im karteczki na plecach. Przyklej na plecach każdej osoby naklejkę z jedną kropką. Wszystkie osoby, z wyjątkiem trzech, otrzymują pojedyncze, jednokolorowe kropki. Dwie osoby otrzymują naklejki dwukolorowe, a jedna dostaje naklejkę bez żadnej kropki.
3. Poproś klasę o to, by połączyła się w mniejsze grupy. Kluczowa jest tu jedna zasada: młodzież nie może ze sobą rozmawiać. Może wykorzystać tylko metody komunikacji niewerbalnej, czyli gesty. Jeśli osoby uczestniczące będą pytać, jaki jest klucz podziału, odpowiedz, że nie wiesz – że polecenie jest jasne i proste: połączcie się w grupy.
4. Obserwuj, jak tworzą się grupy. Zwracaj uwagę, co dzieje się z osobami, które mają dwukolorowe kropki lub nie mają żadnej.

5. W momencie gdy osoby uczestniczące uznają, że wykonały zadanie, sprawdź to, zadając pytanie o to, czy są gotowe i zaproś klasę do podsumowania. Poproś, aby wszystkie osoby usiadły, i rozpocznij rozmowę. Możesz zadać poniższe pytania:
- Jak się czujecie po ćwiczeniu?
 - Jak się poczuiliście_poczułyście, kiedy grupa odmówiła wam przyjęcia?
 - Jak się czuły osoby, które miały dwukolorowe kropki albo nie miały żadnej?
 - Czy ktoś pomyślał, by przyjąć osoby o dwukolorowej kropce lub bez kropki do swojej grupy?
 - Jak się czuliście_czułyście, kiedy etykieta decydowała o tym, gdzie traficie, a nie wasz samodzielny wybór?
 - Jakiego mechanizmu społecznego dotyczyło to ćwiczenie?
 - Jeśli klasa ma dodatkowe komentarze, pozwól na podzielenie się nimi.
6. Podsumuj ćwiczenie:
- Większość ludzi ma silną potrzebę przynależności do grupy.
 - Grupy często tworzą się na podstawie zewnętrznych cech (np. narodowość, język, wygląd).
 - Tworzenie się grup zwykle oznacza, że ktoś zostaje poza nimi – pojawia się mechanizm wykluczenia.
 - Tak dzieje się np. w przypadku osób z doświadczeniem migracji i/lub uchodźstwa – już sama etykieta „obcy” często wyznacza ich miejsce w społeczeństwie.

Wskazówki dla osoby prowadzącej

Ćwiczenie zostało opracowane na podstawie niepublikowanych materiałów Any Vasilache przygotowanych na zlecenie Local Government and Public Service Reform Initiative, Open Society Institute, Budapeszt, 2004.

Ćwiczenie może stanowić wstęp do dalszego eksplorowania tematyki związanej ze zjawiskiem stereotypizacji, tworzeniem się uprzedzeń i mechanizmu dyskryminacji. Jeśli masz taką możliwość, warto przedłużyć czas dyskusji z klasą i odnieść to ćwiczenie do rzeczywistości, w jakiej młodzi ludzie funkcjonują.

ĆWICZENIE 2. BAROMETR STEREOTYPÓW

15 MINUT

Materiały:

- kartka z napisem „TAK”;
- kartka z napisem „NIE”;
- ewentualnie taśma malarska do przyklejenia na podłodze, aby zaznaczyć podział sali.

Instrukcja:

1. Zanim zaczniecie, zorganizuj przestrzeń w sali w taki sposób, aby osoby uczestniczące mogły swobodnie przechodzić z jednej strony pomieszczenia na drugą – może to się odbywać między ławkami. Pośrodku klasy zaznacz wyraźnie, np. taśmą malarską, linię podziału. Po jednej stronie linii połóż kartkę z napisanym słowem „TAK”, po drugiej – „NIE”. Ważne, aby kartki były widoczne dla wszystkich.
2. Zaproś klasę do ćwiczenia. Wyjaśnij, że celem jest rozmowa na temat mechanizmu stereotypizacji.
3. Zadaj klasie pytanie: co to jest stereotyp? Wysłuchaj odpowiedzi, możesz je zapisać na tablicy. Na koniec podsumuj, że stereotypy to schematy/struktury myślowe, których obiektami są inne grupy społeczne czy kulturowe. Treść stereotypu stanowią cechy przypisywane danej grupie – zarówno pozytywne, jak i negatywne.
4. Wyjaśnij, że podczas ćwiczenia osoby uczestniczące będą się poruszać w dwie strony sali w zależności od tego, czy zgadzają się z czytanim przez ciebie twierdzeniem, czy nie. Jeśli się zgadzają, stają po stronie TAK, jeśli nie, po stronie NIE. W momencie gdy osoby uczestniczące będą już gotowe (czyli ustawione tam, gdzie chciałyby stać), stań najpierw po jednej stronie sali i zapytaj kilku wybranych osób o powody, dla których stanęły bliżej danego bieguna. Powtórz to działanie, stając po drugiej stronie sali. Wyjaśnij, że nasze zdanie na jakiś temat nie musi być niezmiennie. Jeśli czyjeś argumenty są przekonujące, zawsze można zmienić swoje ustawienie, stanąć bliżej drugiej strony. Jeśli zauważysz, że osoby uczestniczące zmieniają miejsca, zachęć je do podzielenia się powodami, dla których zdecydowały się na ten ruch, i powiedzenia, co je do tego przekonało. Powtórz tę czynność po każdym przeczytaniu twierdzenia.

Przykłady twierdzeń:

- Stereotypy są zawsze negatywne.
- Nie da się uniknąć stereotypów.
- Praca/działanie w międzynarodowym zespole jest najlepszym sposobem zwalczania stereotypów.
- Stereotypy mogą czasem pomagać w szybkim rozumieniu rzeczywistości.
- Media mają największy wpływ na powstawanie i utrwalanie stereotypów.
- Każdy człowiek w jakimś stopniu ulega stereotypom.

5. Po zakończonym ćwiczeniu zaproś młodzież do podsumowania. Możesz zadać poniższe pytania:

- Czy zauważyliście_zauważyłyście, że niektórzy mieli inne zdanie niż wy? Jak to wpłynęło na wasze myślenie?
- Jakie mogą być konsekwencje stereotypowego sposobu myślenia w życiu codziennym?
- W jaki sposób można świadomie przeciwdziałać stereotypom? W tym miejscu warto wspólnie przygotować spis możliwych reakcji i sposobów przeciwdziałania stereotypom w waszej klasie/szkole/lokalnej społeczności.

WAŻNE: Na sam koniec aktywności podsumuj, że stereotypy mają swoją pozytywną funkcję – pomagają nam porządkować sposób myślenia o świecie. Ale są zawsze negatywne w tym sensie, że go upraszczają i opierają się na błędnych, uogólnionych informacjach. Dlatego tak ważne jest wystrzeganie się stereotypowego myślenia.

Wskazówki dla osoby prowadzącej

Na końcu materiału znajdziesz tekst merytoryczny dotyczący mechanizmu stereotypizacji (STEREOTYPY/UPRZEDZENIA/DYSKRYMINACJA). Warto się z nim zapoznać przed rozpoczęciem zajęć dotyczących tej tematyki.

Zaprezentowane ćwiczenie polega przede wszystkim na rozmowie z osobami uczestniczącymi. Warto więc zatroszczyć się o to, by wszystkie chętne osoby mogły się wypowiedzieć, pamiętając jednocześnie o ograniczeniach czasowych, co samo w sobie bywa dużym wyzwaniem dla osoby prowadzącej. Jeśli wiesz, że w klasie są osoby, które miałyby coś do powiedzenia, ale nie mają odwagi, by się odezwać, zadbaj, by ich głos też mógł wybrzmieć. Możesz przekazać ich zdanie klasie albo postarać się o stworzenie na tyle przyjaznej atmosfery, aby wszyscy czuli, że mogą się swobodnie wypowiedzieć.

ĆWICZENIE 3. WIDZĘ, MYŚLĘ, INTERPRETUJĘ...

15 MINUT

Materiały:

- wydrukowane zdjęcia bez opisów (jeśli w klasie jest więcej osób, dwie grupy mogą dostać do interpretacji to samo zdjęcie – Załącznik 1.);
- pytania do rozmowy dla grup zapisane na dużym arkuszu papieru lub na tablicy.

Instrukcja:

1. Zaproś klasę do ćwiczenia. Wyjaśnij, że będzie ono polegało na opisaniu i zinterpretowaniu sytuacji, które osoby uczestniczące zobaczą na rozdanych zdjęciach.
2. Powiedz klasie, że stereotyp to pewna struktura/schemat myślowy, którego obiektem są pewne grupy społeczne czy kulturowe. Treść stereotypu stanowią cechy przypisywane danej grupie – zarówno pozytywne, jak i negatywne.
3. Poproś teraz klasę o pracę w mniejszych grupach, do pięciu osób. Wcześniej wydrukuj taką liczbę odbitek zdjęć, aby każda grupa mogła pracować nad jednym, wylosowanym z puli trzech. Jeśli w klasie jest więcej niż 15 osób, przydziel to samo zdjęcie dwóm grupom. Poproś przedstawiciela/przedstawicielkę każdej z grup o wylosowanie zdjęcia.
4. Pokaż klasie zapisane wcześniej na tablicy/dużym arkuszu papieru pytania do pracy ze zdjęciami:
 - Co widzicie? (Opiszcie tylko sytuację, same fakty, bez ocen – np. „kobiety siedzą w fotelach, inne klęczą przy ich stopach”).

- Co myślicie o osobach, które widzicie na zdjęciu? Jakie założenia na ich temat pojawiają się w waszych głowach?
 - Jakie stereotypy mogą się tu ujawniać? Zapiszcie je.
 - Jak byście się czuli_czuły, gdybyście byli_byli w roli osób gorzej traktowanych/obsługujących?
 - Jak to zdjęcie odwraca znany nam obraz z życia codziennego?
Poproś grupy o zapisywanie kluczowych wniosków. Zwróć uwagę, by grupy odpowiadały na pytania w kolejności, w jakiej zapisano je na tablicy. Czyli by najpierw skupiły się na faktach, a dopiero potem zajęły się interpretacją widzianej sceny.
5. Poproś każdą z grup o szybkie podsumowanie rozmów na forum. Jeśli masz więcej czasu, np. 30 minut, możesz zaprosić dwie grupy, które dostały do opracowania to samo zdjęcie, o połączenie się w jedną, większą grupę i wymianę refleksji na temat zdjęcia oraz uspoźnienie wniosków.
 6. Wyjaśnij klasie, skąd pochodzą zdjęcia. Opowiedz, że to wybrane trzy z większego projektu fotograficznego autorstwa amerykańskiego fotografa Chrisa Bucka. Powiedz, że zdjęcia są zaaranżowane, tak by ukazywały sytuacje niezgodne z powszechnie panującymi stereotypami. Możesz w tym miejscu zapytać, o jakie powszechne stereotypy chodzi. Wyjaśnij, że w tym projekcie najistotniejsze jest to, jak my, patrząc na zdjęcia, reagujemy i interpretujemy całą sytuację. Wyjaśnij, że autor chciał pokazać, jak absurdalne i krzywdzące są nasze przyzwyczajenia do odgrywania pewnych ról przez pewne osoby w społeczeństwie (np. kto jest klientem, a kto usługodawcą; kogo przypominają lalki powszechnie dostępne w sklepach).
 7. Zaproś klasę do refleksji na forum. Możesz posłużyć się poniższymi pytaniami:
 - Co sprawia, że przypisujemy danym osobom właśnie takie, a nie inne cechy?
 - Jakie stereotypy pojawiły się w naszych interpretacjach?
 - Co czujemy, gdy dowiadujemy się, że nasze wyobrażenie jest błędne?
 - Jak możemy w codziennym życiu oddzielać to, co widzimy, od tego, co zakładamy?
 8. Odpowiedzi na ostatnie pytanie warto zapisać na dużym arkuszu papieru i zostawić w klasie jako kodeks/zbiór pomysłów, jak nie ulegać stereotypowemu widzeniu świata i innych ludzi.
 9. Podsumuj ćwiczenie:
 - Zdjęcia, nad którymi pracowaliśmy_pracowałyśmy, są częścią projektu Chrisa Bucka *Let's Talk About Race*.
 - Na zdjęciach przedstawiono ludzi, którzy zgodzili się pozować, a cały projekt polega na świadomym odwracaniu ról społecznych.
 - Celem projektu jest pokazanie, że nasze przyzwyczajenia i interpretacje zjawisk nie są obiektywne – wynikają z kultury, stereotypów, a czasem z uprzedzeń, jakie mamy i nabywamy w trakcie procesu socjalizacji i edukacji.
 - Dzięki takim obrazom możemy się uczyć, jak rozpoznawać stereotypy, i świadomie im się przeciwstawiać.

ZAŁĄCZNIK 1. ZDJĘCIA I ICH OPISY

1) SALON PEDICURE

Grupa kobiet o azjatyckich rysach twarzy siedzi w fotelach do pedicure, a kobiety o białym kolorze skóry wykonują zabiegi pedicure.

To odwrócenie stereotypu: zwykle obserwuje się osoby azjatyckiego pochodzenia pracujące w salonach mani- i pedicure, a Chris Buck pokazuje scenę, w której role są zamienione.

2) SKLEP Z LALKAMI

Biała dziewczynka stoi przed półkami pełnymi lalek o czarnym kolorze skóry.

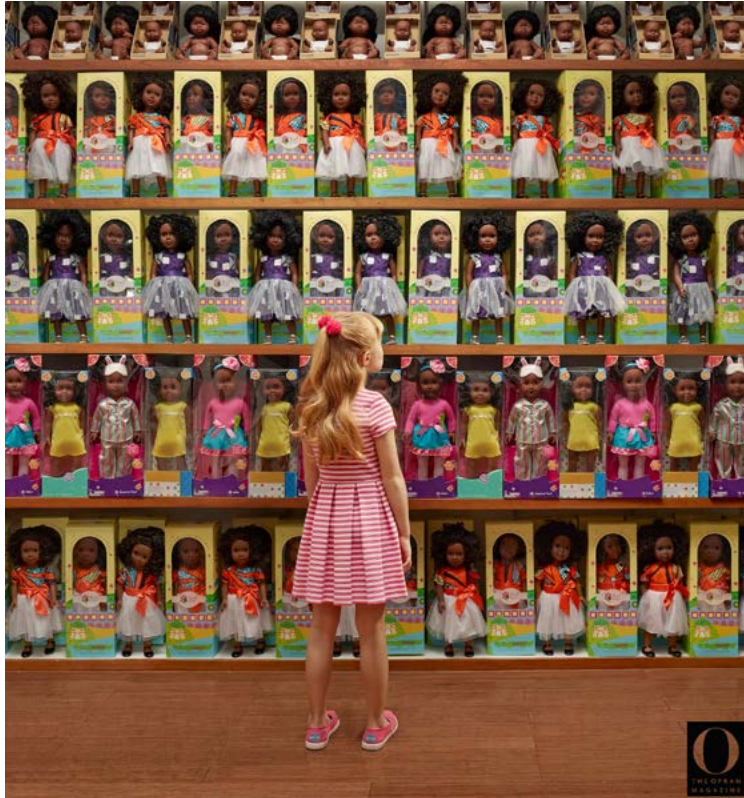
To zdjęcie uwypukla problem nierównej reprezentacji – mówi o niedostatecznej obecności wizerunków osób czarnych w kulturze, co może budzić poczucie wyobcowania lub inności u tych osób.

3) W BOGATYM DOMU

Kobieta o prawdopodobnie latynoskim pochodzeniu siedzi na fotelu w ekskluzywnym mieszkaniu i jest obsługiwana przez służącą o białym kolorze skóry, która podaje jej herbatę.

Scena ukazuje dynamikę władzy, statusu społeczno-ekonomicznego i stereotypów związanych z hierarchią oraz pochodzeniem klasowym.

1)

2)

3)

Wskazówki dla osoby prowadzącej

Zdjęcia wykorzystane w ćwiczeniu pochodzą z projektu fotografa Chrisa Bucka. Zostały opublikowane w O, the Oprah Magazine w 2017 roku. Dlaczego akurat te trzy?

- Każde z nich wywraca typowe oczekiwania – dzięki temu młodzież jest zmuszona do refleksji: skąd mam dane przekonanie? Czy to, co zakładam, wynika z obserwacji, czy ze stereotypu?
- Są to scenki łatwe do porównania z realnym życiem – młodzież może je odnieść do sytuacji w swojej szkole oraz tego, co widzi w mediach i swojej społeczności.
- Zdjęcia mają silny potencjał emocjonalny i prowokują do zadawania pytań – np. co oznacza bycie innym w kontekście społecznym?

Cały artykuł (w języku angielskim) na temat projektu Chrisa Bucka:

https://www.mic.com/articles/177195/these-three-pictures-make-a-powerful-statement-about-race-and-power-among-women?utm_source=chatgpt.com.

ĆWICZENIE 4. CO SIĘ WYDARZYŁO NA DRUCIE?

15 MINUT

Materiały:

- filmik *For the Birds* (funkcjonuje również pod tytułem *Birds on the Wire*: https://youtu.be/Lz3KYrPQaNO?si=ptXTiZHfKYBH_atK;
- zapisane wcześniej na tablicy pytania do pracy/rozmów w mniejszych grupach.

Instrukcja:

1. Zaproś klasę do wzięcia udziału w ćwiczeniu. Wyjaśnij, że będziecie się zajmować mechanizmem stereotypizacji i potencjalnymi konsekwencjami tego mechanizmu, do których należy wykluczenie.
2. Wyświetl film *For the Birds*. Jeśli klasa ma taką potrzebę, możecie go obejrzeć nawet dwa razy.
3. Poproś teraz osoby uczestniczące o szybką refleksję na forum na temat tego, co się wydarzyło w filmie. Możesz zadać pytania pomocnicze:
 - Kto należy do grupy?
 - Kto jest wykluczany/nie należy do grupy?
 - Jak zachowuje się grupa wobec innego ptaka?
4. Zaproś klasę do pracy w mniejszych grupach. Osoby w ławkach mogą odwrócić się do koleżanek i kolegów siedzących za nimi i już powstaje czteroosobowa grupa. Zapisz na tablicy pytania pomocnicze do rozmów:
 - Co skłoniło grupę ptaków do odrzucenia/wykluczenia jednego ptaka?
 - Jakie działania podjęła grupa? (Np. drwiny, izolacja, obgadywanie, przemoc fizyczna).
 - Jakie emocje mogą odczuwać różne postaci: wykluczony ptak, grupa małych ptaków; ktoś, kto obserwuje tę sytuację?
 - Czy grupa małych ptaków zachowywała się w sposób sprawiedliwy?
5. Poproś każdą grupę o krótkie przedstawienie kluczowego wniosku z rozmowy. Przypilnuj, aby na forum została wypowiedziana tylko jedna, najważniejsza według danej grup rzecz, jaka wynikała z dyskusji. Następnie poproś klasę o wspólną refleksję. Możesz wykorzystać poniższe pytania pomocnicze:
 - Czy widziałyście_widzieliście podobne zachowania w szkole / wśród znajomych / w grupach, do których należycie?
 - Jakie mogą być konsekwencje takich zachowań dla osoby, która doświadcza wykluczenia?
 - Co można zrobić, żeby przerwać sytuację wykluczania, oraz w jaki sposób można wspierać osoby doświadczające wykluczenia? Odpowiedzi na to ostatnie pytanie warto zapisać na tablicy/dużym arkuszu papieru i zostawić w klasie, aby można było do takiego kodeksu zachowań powracać w razie potrzeby.
6. Podsumuj z klasą całe ćwiczenie. Poproś, aby każda osoba zapisała na rozdanej wcześniej karteczce samoprzylepnej, co może zrobić inaczej niż do tej pory, jeśli widzi, że ktoś doświadcza wykluczenia. Poproś o przyklejenie karteczek na wolnej przestrzeni spisanego wcześniej „kodeksu”.

Wskazówki dla osoby prowadzącej

Jeśli wiesz, że w klasie, z którą będziesz pracować, zdarzały/zdarzają się sytuacje polegające na wykluczeniu, nie wystarczy to jedno ćwiczenie, aby zaopiekować się tematem w odpowiedni i odpowiedzialny sposób. W takiej sytuacji konieczna jest konsultacja z psychologiem_psycholożką lub pedagogiem_pedagożką i wypracowanie konkretnego sposobu postępowania. Ważne jest, aby osoba doświadczająca tego rodzaju przemocy uzyskała wsparcie, a klasa świadomie przepracowała mechanizm, który w niej funkcjonuje i którego konsekwencją jest wykluczenie.

ĆWICZENIE 5. CO WIEM O AFRYCE, CZYLI KONTYNENCIE 54 NIEZALEŻNYCH PAŃSTW?

15 MINUT

Materiały:

- wydrukowane lub zapisane w prezentacji multimedialnej zdjęcia przedstawiające Nairobi i Mombasę – dwa duże miasta Kenii (Załącznik 1.); aby ułatwić młodzieży udział w zajęciach, możesz przygotować wcześniej i wydrukować dla każdej osoby kartę pracy, na której będą dwa zdania, które należy dokończyć, oglądając poszczególne zdjęcia.

Instrukcja:

1. Zaproś klasę do wzięcia udziału w ćwiczeniu. Wyjaśnij, że będziecie się przyglądać fotografiom oraz konfrontować to, co na nich widzicie, z własnymi przekonaniami.
2. Ćwiczenie zacznij od pytania: z czym kojarzy się wam Afryka? Odpowiedzi zapisuj na tablicy. Następnie poproś młodzież o podzielenie się tym, jakie obrazy przychodzą jej do głowy, kiedy słyszy słowo „Kenia”. Zapisz wszystkie odpowiedzi.
3. Pokaż teraz klasie zdjęcia z Nairobi i Mombasy. Prezentuj one, jak wyglądają ulice i ludzie. Oglądając kolejne zdjęcia, osoby uczestniczące mają dokończyć zdania:
 - „To zdjęcie mnie zaskoczyło, ponieważ...”.
 - „To zdjęcie burzy moje wyobrażenie o kontynencie afrykańskim i/lub Kenii, ponieważ...”.
4. Zaproś klasę do rozmów w parach (w ławkach). Poproś o wymienienie się refleksjami na temat obejrzanych obrazów. Możesz zadać pytania pomocnicze:
 - Co na obejrzanych zdjęciach najbardziej różniło się od waszych początkowych skojarzeń?
 - Skąd się biorą stereotypowe wyobrażenia Afryki, które miałyście_mieliście? Spróbujcie wymienić jak najwięcej źródeł.
 - Jak media, filmy, książki czy szkoła mogą wpływać na to, jak wyobrażamy sobie inne kraje?Poproś chętne pary o podzielenie się wnioskami z rozmów na forum.
5. Wróć teraz do zapisanych podczas pierwszego etapu ćwiczenia skojarzeń z Afryką i Kenią. Poproś klasę o określenie, które ze skojarzeń są stereotypami. Jeśli macie więcej czasu, możecie się pokusić o zdiagnozowanie pochodzenia konkretnych stereotypów – zapytaj osoby uczestniczące, skąd dane skojarzenie przychodzi im do głowy, jakie może być jego źródło.
6. Podsumuj ćwiczenie. Wyjaśnij, że stereotypy upraszczają i utrwalają części rzeczywistości, pomijając jej różnorodność. Dodaj, że takie uproszczenia mogą prowadzić do uprzedzeń i dyskryminacji wobec całych grup społecznych, narodów czy kontynentów. Zachęć młodzież do korzystania z różnych źródeł informacji i otwarcia się na to, że świat jest bardziej złożony, niż się wydaje.

ZAŁĄCZNIK 1. ZDJĘCIA NAIROBI I MOMBASY

- 1) Centrum Mombasy, Kenia. Źródło: istockphoto.com
- 2) Dziewczyny z Nairobi, Kenia. Źródło: istockphoto.com
- 3) Centrum Nairobi, Kenia. Źródło: istockphoto.com

1)

2)

3)

OGÓLNE WSKAZÓWKI DLA OSOBY PROWADZĄCEJ

STEREOTYPY/UPRZEDZENIA/DYSKRYMINACJA

- **Stereotypy** = struktury myślowe, których obiektami są grupy społeczne czy kulturowe. Treść stereotypu stanowią cechy przypisywane danej grupie – zarówno pozytywne, jak i negatywne.
- **Upředzenia** = stereotypy + emocje, czyli sąd poznawczy wzbogacony o pozytywny lub negatywny stosunek.
- **Dyskryminacja** = upředzenie + władza. Wykorzystanie własnej siły/władzy w stosunku do jednostki lub grupy, wobec której mam upředzenia, aby ograniczyć jej prawa i możliwości.

Kulturowa definicja stereotypu według Pawła Boskiego

Spółeczeństwa przechowują wiedzę na temat innych grup społecznych; stereotyp uznaje się za zbiór różnych informacji o innych grupach, powszechnych wśród członków danej społeczności kulturowej.

Kiedy powstają stereotypy?

- **Niewiedza** – stereotypy to tzw. pseudowiedza; wypełniają luki w naszej wiedzy na temat innych grup. Czyli stereotypy to pewien rodzaj wiedzy (choć niepełnej), który uzupełnia luki w naszym umyśle powstałe na skutek ignorancji wobec innych, nieznanych grup ludzi.
- **Etnocentryzm** – własna kultura jest traktowana jako najważniejsza i centralna, zachowania ludzi z innych kultur są wyjaśniane na podstawie wiedzy o własnej kulturze.
- **Widoczne różnice międzygrupowe** – stereotypy powstają także wtedy, gdy różnice między grupami są bardzo wyraziste. W efekcie stereotypy te mogą jeszcze bardziej pogłębiać postrzegany kontrast między grupami.
- **Współzawodnictwo** – powstawanie lub umacnianie się stereotypów towarzyszy też sytuacjom konfliktowym czy rywalizacyjnym. Jeśli rywalizujemy, często myślimy o innych osobach jak o gorszych od nas.

Cztery cechy stereotypów:

1. **Proste** – są mniej skomplikowane niż rzeczywistość. Bardzo łatwo jest je wypowiedzieć, wyrazić w dwóch lub trzech zdaniach. Stanowią pewnego rodzaju schematy myślowe.
2. **Nabywane** – ludzie nabywają stereotypy od „kulturowych mediatorów”, czyli np. w rodzinie, w szkole, a nie z własnego doświadczenia w kontaktach z grupami stereotypizowanymi. Odziedziczone „soczewki kulturowe” filtrują rzeczywistość i ukazują to, co się dzieje, w sposób uproszczony.
3. **Błędne, mylne** – zawierają nieprawdziwe informacje. Są fałszywe właśnie w związku ze swoją absolutystyczną naturą, zgodnie z którą miałyby prezentować całość wiedzy o danej grupie osób.
4. **Oporne na zmiany** – stereotypy, zwłaszcza te nabywane w dzieciństwie, silnie wpływają na nasz ogląd rzeczywistości, czyniąc go uproszczonym.

Dlaczego używamy stereotypów?

Stereotypy mogą być przydatne:

- w klasyfikowaniu ludzi;
- bo pomagają przewidzieć zachowania ludzi;
- bo wskazują, jak mamy się zachowywać wobec innych ludzi.

Sposoby na przełamywanie stereotypów

1. Ludzie to jednostki. Skup się na każdej osobie jako jednostce. Każdy i każda z nas jest wyjątkową istotą.
2. Świadomość stereotypowego myślenia. Staraj się być bardziej świadomy_świadoma istnienia stereotypów i tego, że wpływają one na to, jak zachowujesz się wobec innych ludzi. Zrozumienie natury stereotypów to pierwszy krok do ich odrzucenia.
3. Różnice wewnątrzgrupowe. Pamiętajcie, że czasem może być więcej różnic wewnątrz jednej grupy niż pomiędzy różnymi grupami.
4. Członkostwo w grupie. Jesteśmy członkami wielu różnych grup; nie da się określić jednym słowem, kim jesteśmy.
5. Empatia. Ucz się patrzeć na świat z punktu widzenia innych ludzi.
6. Skromne sądy o innych. Staraj się, aby twoje sądy na temat innych osób były bardziej powściągliwe.
7. Ucz się więcej! Staraj się dowiadywać więcej o kulturach i pochodzeniu osób różnych od ciebie.

Materiał przygotowano na podstawie niepublikowanego tekstu prof. Pawła Boskiego, pioniera polskiej psychologii międzykulturowej.

